

KW arts

3
2024

Kwartaalblad van de Vrienden Van Abbemuseum

Lian Gogali

Woord van de voorzitter <i>De Dommel – Stefan de Bever</i>	3
Lustrumsymposium, lustrumthema en de sprekers <i>De aankondiging – Piet van Bragt</i>	4
Groepstentoonstelling Soils <i>De menselijke relatie met onze bodem centraal – Nelleke Slofstra</i>	8
'Onvergetelijk Van Abbe', 10 jaar een succesformule <i>In gesprek met Mariëtte Vorwerk – Leny Voortman</i>	12
Eindhoven: a HipHop story <i>Een museaal podium voor een subcultuur – Jan Verheugt</i>	14
Marina Abramović <i>Grondlegger van de performancekunst – gastbijdrage Erna Charbon</i>	16
Niet om op te zitten (9) <i>Giulio Paolini, installatie La caduta di Icaro (1982) – Els Grootemaat</i>	18
Lucebert, de Lichtbrenger <i>Herinnering aan een bijzondere schilder-dichter – Hannie Groen</i>	20
'Wat je ziet, is wat je ziet' <i>In Memoriam Frank Stella (1936-2024) – Lisette Almering</i>	22
'Zien is denken, denken is zien' <i>In Memoriam Richard Serra (1939-2024) – Lisette Almering</i>	23
Interview met een vriend <i>Johan ter Haar – Jan Verheugt</i>	24
Kennismaking met Yda Sinaj <i>Publieksbemiddeling en educatie binnen het Van Abbemuseum – Leny Voortman</i>	26
Colofon en Musomanie	28

TENTOONSTELLINGSAGENDA (1 SEPT. '24 - 1 DEC. '24)

Raadpleeg de website van het museum voor actuele informatie.

18 september 2021 – 1 juni 2026
(Nieuwbouw)

Dwarsverbanden,
Nieuwe collectiepresentatie

Topstukken, ondergewaardeerde werken en recente aankopen in een opvallend perspectief.

2 maart 2024 – 1 juni 2026
(Nieuwbouw)

Verborgten Verbanden

Presentatie van het tweede deel van het onderzoek *Verborgten Verbanden* (over het koloniale verleden en de gevolgen daarvan). Ditmaal aandacht voor onderdrukking en verzet op de plantages van Sumatra waar Henri van Abbe de tabak vandaan haalde.

15 juni 2024 – 24 november 2024
(Oudbouw)

Soils (De Gronden)

21 juni 2024 – 8 december 2024
(Projectzaal – Nieuwbouw)

Eindhoven: a HipHop story

Wat zijn de waarden van hiphop? En hoe hebben kunstenaars uit de Eindhovense scene elkaar beïnvloed door de jaren heen?

1 juli 2024 – 25 februari 2025
(Het Oog)

Alternative Entrance

Jeroen Erosie (met een achtergrond in graffiti, illustratie en vrije kunst) vult de wand met vormen die op elkaar reageren.

VERENIGINGSNIEUWS

VRIENDENSALONS

Iedere tweede zaterdag van de maand om 15.00 uur organiseren we de Vriendensalon. Toegang voor leden is gratis. Introdúcé(e) welkom. Het programma (o.v.b.):

14 september
Niek Hendriks, kunstenaar
Eigen werk

12 oktober
Annemoon Geurts, creatief directeur De Kazerne, Eindhoven
Dutch Design Week

9 november
Symposium (Salon vervalt)
Viering van het 30-jarig bestaan van de vereniging.

14 december
Bob van Eerd (kunstverzamelaar)
Verzamelen van kunst

RONDLEIDING

Vrijdag 11 oktober 2024 om 11.30 uur: Inleiding tentoonstelling *Soils* in het auditorium door Charles Esche, waarna bezoek aan de tentoonstelling.

De Dommel

Woord van de voorzitter

Het water kruipt waar het niet gaan kan, onverstoord stroomt het langs het Museum af, dwars door het centrum van Eindhoven. Bijzonder dat de Dommel onderdeel van de tentoonstelling *Soils* is, waarin de diepere betekenis van 'de plek' onder de aandacht komt en in beeld wordt gebracht. Wat maakt ons en op welke plek op aarde leven wij eigenlijk? Onderzoek naar (lokale) geologie en morfologie wordt onderwerp van gesprek en inspireert kunstenaars. De bodem is de basis van ons leven.

Het is niet alleen het water van de Dommel dat onverstoord doorstroomt, ook de organisatie van het museum is in beweging. Het nieuws dat directeur Charles Esche na twintig jaar als directeur het museum gaat verlaten is een belangrijke aangelegenheid. Hij sluit daarmee een mooie periode af waarin hij het museum in een nieuw daglicht heeft gezet, voor sommige mensen een tikkeltje eigenwijs, altijd zoekende naar radicaliteiten in de wereld om ons heen. Nationaal en vooral ook internationaal erkend. Het is een bijzondere periode van leiderschap voor het museum, waarmee hij in de lijn van zijn voorgangers Debbaut, Fuchs, Leering, De Wilde en Visser een periode in de geschiedenis van het museum markeert. Ik ga hem missen.

Gelukkig gaat Charles het 30-jarig bestaan van onze vereniging niet missen. Net als vijf jaar geleden vieten we dit met een dagvullend symposium in het auditorium. Houd de berichtgeving in de gaten. Er komen mooie sprekers, die onder de bezieling van vriend Piet van Bragt zullen praten over het onderwerp 'perceptie'. We gaan er weer vanuit dat het een volle zaal oplevert, dus ben er snel bij. Noteer alvast de datum zaterdag 9 november.

In het voorjaar was de algemene ledenvergadering, waar leden en bestuur met elkaar van gedachten wisselden en nieuwe initiatieven werden besproken. Een belangrijk moment ook voor de vereniging: Rita Bosch, onze secretaris, onze steun en toeverlaat binnen de vereniging, trad uit het bestuur. Vierentwintig jaar lang heeft zij ons begeleid, ondersteund, heel veel georganiseerd en nog veel meer voor ons betekend. Gelukkig blijft zij betrokken bij het vriendenbureau en is zij nog niet weg. Wij hebben haar tijdens de vergadering in het zonnetje gezet. Hier bedanken we haar nogmaals namens alle vrienden: dank vriendin Rita.

Verder gebeurde er nog veel meer: een prachtige vriendenexcursie naar de Biënnale van Venetië, de nieuwe Kunstmap II en een nieuwe uitbater van het restaurant. 'Karel I' heet nu 'Van Abbe Café'. Verder hebben we weer twee nieuwe adverteerders voor ons kwartaalblad *KwArts*. Welkom Der Kinderen Hoveniers en Q-makelaars. Kortom, we zijn volop in beweging, genoeg gelegenheden voor de vrienden elkaar te ontmoeten en over cultuur en kunst van gedachten te wisselen.

Zegt het voort van ons prachtige museum, tot ziens in het van Abbemuseum. ●

Stefan de Bever

Panta rhei

Everything flows, not only the Dommel, but also the organization of the museum with the announced departure of Charles Esche. But the Association of Friends is also in motion with the departure of Rita Bosch as secretary, with a symposium for its 30th anniversary, an art trip to Venice, an art folder and new advertisers.

Afbeelding Voorkant: Expositie *Soils*, Zaal 2, Lian Gogali, *Reclaiming Tadam Burake's Fragments* (2024). Foto: Almicheal Fraay

Toelichting:
De Tadam Burake zijn vrouwelijke genezers en leiders in Poso (Celebes, Indonesië). Tijdens de Nederlandse kolonisatie werd hun rol naar de achtergrond gedrongen. Hun geschiedenis werd uitgewist en daarmee hun kennis waardoor de lokale cultuur en de gebruiken veranderde. Door deze puzzel te maken kunnen bezoekers het beeld van de Tadam Burake weer in elkaar zetten en het verhaal van deze vrouwen weer terugclaimen.

Het lustrumthema, De dans van de perceptie

Kunst als spiegel van de menselijke waarneming

Zaterdag 9 november vieren we dat de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum dertig jaar bestaat, dertig jaar actief is. In die jaren werd het museum intensief gevolgd, bezocht, bejubeld, bekritiseerd en becommentarieerd door een grote schare Vrienden die het museum een warm hart toedragen. En in die tijd is er veel gebeurd. Museumdirecteuren wisselden elkaar af en gaven elk een ander accent aan de beleving van kunst. Op het einde van dit jaar neemt Charles Esche na vele intensieve jaren afscheid. Zijn opvolger zal opnieuw door zijn of haar visie op kunst en maatschappij het beeld van het van Abbemuseum inkleuren.

Een vereniging oprichten is een eerste stap, mensen en museum bij elkaar brengen een tweede. In de loop der jaren hebben vele activiteiten laten zien dat vriendschap ook een samenbindende kracht kan zijn. Niet alleen dit kwartaalblad, eerst uitgebracht onder de naam *Vriendenjournaal* en nu *KwArts* geheten, maar ook de vriendenreizen en de vrienden salons hebben hiertoe bijgedragen. Vrienden ontmoeten kunst, maar krijgen ook de gelegenheid om kunst in een versterkte mate te leren waarnemen. Daarom heeft het bestuur besloten bij de viering van het dertigjarig bestaan een speciaal symposium te wijden aan het onderwerp 'perceptie', met als doel perceptie in een duidelijk en helder licht te zetten.

Tijdens het symposium op 9 november zullen vier belangrijke sprekers hun speciale visie op het thema 'perceptie' geven. En natuurlijk is er die middag ook een aantal feestelijkheden. Een uitnodiging met praktische informatie kun je binnenkort tegemoet zien. Hieronder een eerste bespiegeling op het thema.

Het lustrumthema: De dans van de perceptie: de kunst als spiegel van de menselijke waarneming

Ons menselijk tehuis wordt gekleurd door een eindeloze werveling van ervaringen. In deze opeenhoping van indrukken en interpretaties komen we in aanraking met de rijke wereld van de perceptie. Perceptie is de magische dans tussen zintuiglijke waarneming en de interpretatie daarvan door onze geest. Eigenlijk kan men zeggen dat perceptie het fundament is van onze realiteitservaring. Willen we onze wereld waarin we leven begrijpen en er op reageren, dan kunnen we er ook betekenis aan geven.

Perceptie lijkt een eenvoudige manier om met de buitenwereld in contact te komen. In werkelijkheid is het een complex en intrinsiek proces. Onze zintuigen zijn de poorten naar de buitenwereld en elk zintuig biedt een uniek venster op de wereld. Maar zoals veel vensters zijn deze ook niet altijd perfect. Er treden vervormingen op, andere interpretaties en zelfs illusies. Vooral optische illusies kunnen ons misleiden waardoor wij een verkeerd beeld van de realiteit ontwikkelen. Illusies onthullen de fragiliteit van de perceptuele ervaring en doen een verkeerd beroep op de objectiviteit van onze zintuigen.

Toch is het de persoonlijke beleving, de subjectiviteit, die de perceptie juist zo interessant kan maken. Hierdoor wordt de eigen individualiteit van de waarnemer zichtbaar en kan het leiden tot een veelheid van interpretaties van datgene wat waargenomen wordt. Op het gebied van de beeldende kunst kan bijvoorbeeld een abstract kunstwerk voor de ene toeschouwer een overtuigend geheel van kleur, vorm en compositie zijn, voor de ander kan het slechts een wirwar van nietszeggende lijnen, vlakken en kleuren betekenen. Vooral kunstwerken zonder titel laten veel over aan de eigen interpretatie en kunnen voor de ene persoon een overweldigende esthetische ervaring opleveren, maar voor de ander een onpeilbare hoeveelheid chaos. Dit verschil en variatie in perceptie onderstreept de diepgaande invloed van de subjectiviteit op onze ervaring van de wereld en roept tevens vragen op over de aard van de waarheid en de realiteit.

Maar perceptie gaat nog veel verder. Het beïnvloedt niet alleen onze zintuiglijke waarneming van de wereld, maar het heeft ook invloed op onze innerlijke gedachten, emoties en herinneringen. Onze percepties worden gekleurd door onze mentale schema's, onze diepgewortelde overtuigingen. Afhankelijk van de eigen psychologische gesteldheid en persoonlijke achtergrond kunnen gebeurtenissen in een ander licht worden gezien, waardoor perceptie de complexe interactie tussen onze innerlijke en uiterlijke werelden zichtbaar maakt.

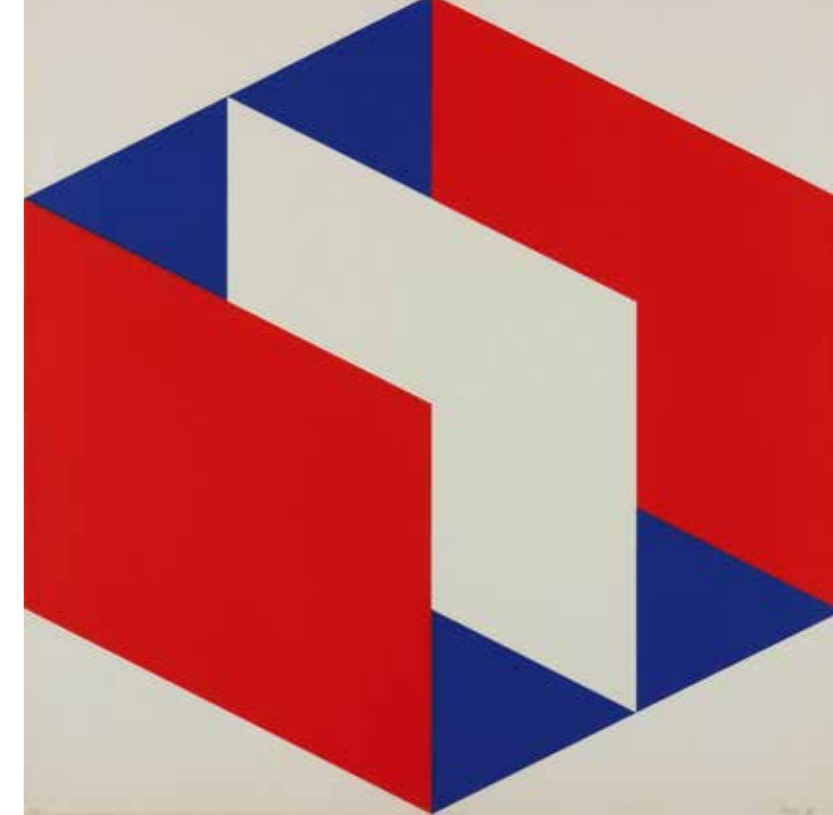
Perceptie is een essentieel aspect van het menselijk bestaan. Het helpt ons een weg te vinden door een complexe wereld, door te leren, te groeien, om beslissingen te kunnen nemen. Communicatie, kunst en wetenschap zien perceptie als de basis en leggen wegen open naar menselijke expressie en begrip. Perceptie geeft de wereld een kleur. Zonder perceptie zouden wij in een kleurloze, vormeloze wereld leven die verstoken is van betekenis en zin.

Maar waar dient dat toe, wanneer alles er om draait te begrijpen dat onze ogen van vlees en bloed al veel meer zijn dan receptoren voor het licht, de kleuren en de lijnen: ze zijn meedenkers van de wereld...

Maurice Merlau-Ponty

In de wereld van nu worden de grenzen tussen werkelijkheid en illusie steeds vager. Digitalisering en virtualisering maken het begrijpen van perceptie relevanter dan ooit. Er worden nu vragen gesteld over de aard van onze perceptuele waarnemingen door de opkomst van alle digitale ontwikkelingen. Kunnen we deze nieuwe technologische ontwikkelingen dankbaar ontvangen, omdat ze onze perceptuele grenzen uitbreiden of zullen ze ons vastzetten in een eindeloze lus van simulatie?

Perceptie is een intrigerend fenomeen. In onze zoektocht naar begrip en betekenis weerspiegelt ze door haar complexiteit de diepte van de menselijke geest. En door onze subjectiviteit bemerken we dat de realiteit een constructie is die gevormd wordt door de dans van de perceptie.

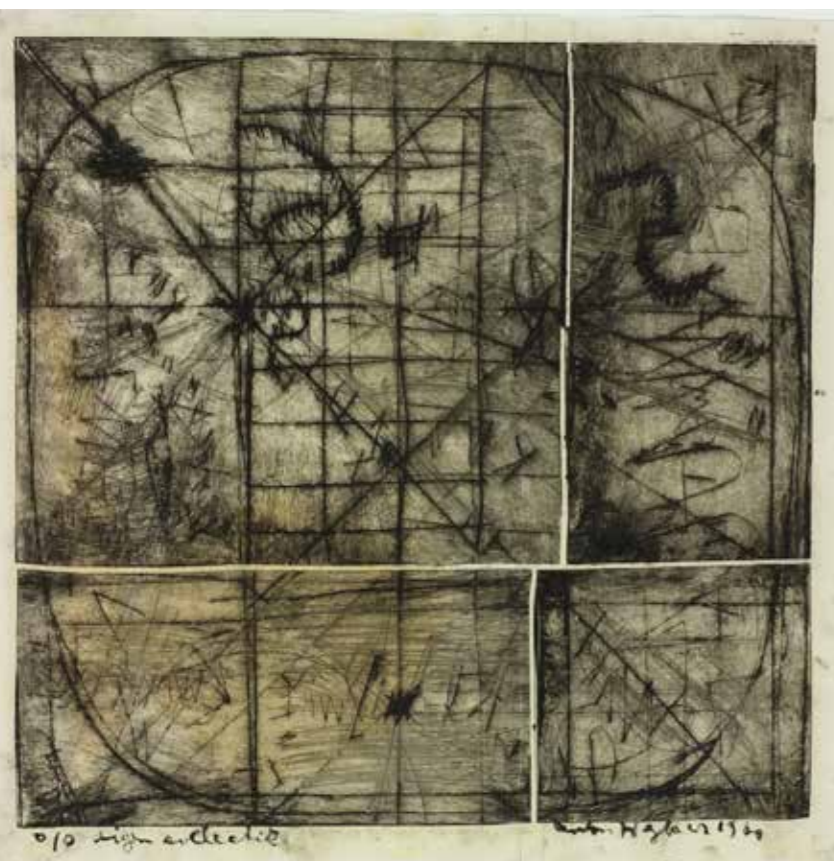

Bob Bonies
Map III (1968)
Collectie van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Toelichting
In dit werk zit een element van illusie.
De voorstelling is op twee manieren te bekijken.

Anton Heyboer
Het systeem met figuren (1959)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Toelichting
De een ziet een ogenschijnlijke wirwar van lijnen, een ander een gelaagde voorstelling.

Kunstenaars kunnen wegwijzers zijn in de complexe labyrinten van de menselijke waarneming. Ze kunnen de grenzen aangeven van onze zintuiglijke ervaring en de diepte van ons vermogen tot interpretatie peilen. Want kunst is in al haar vormen doordrongen van perceptie. Steeds nodigt de kunstenaar ons uit om vanuit de eigen perceptie het kunstwerk te verkennen. Door kleuren en vormen, door licht en geluid, door beweging en tastbaarheid kan de kunstenaar onze perceptuele ervaring manipuleren. Hij roept daardoor emoties op, vertelt verhalen en construeert nieuwe betekenissen.

Kunst heeft het vermogen om de grenzen van de menselijke waarneming te verleggen. Doordat de kunstenaar ons uitdaagt om onder het oppervlak van de ogenschijnlijke vanzelfsprekende realiteit te kijken, worden wij uitgedaagd tot contemplatie van lijnen en vormen die een niet noodzakelijk herkenbaar object vertegenwoordigen. De kijker moet nu zijn eigen interpretatie construeren en een betekenis vinden in het voor een ander schijnbaar betekenisloze.

Elk kunstwerk draagt het stempel van de subjectieve aard van de kunstenaar. De daarin opgesloten eigen emotie en unieke visie kan de kijker ontdekken en waardevol vinden. Voor de ander kan het geen enkele betekenis hebben en het koud laten. Deze subjectiviteit onderstreept de diversiteit van de perceptie en maakt duidelijk dat er geen objectieve maatstaf voor schoonheid of betekenis bestaat.

Kunst kan onze perceptuele horizon verbreden en ons bewust maken van onze eigen perceptuele beperkingen. Installatiekunst bijvoorbeeld nodigt ons uit om buiten de comfortzone van het kunstwerk te treden en ons in zintuiglijke ervaringen ruimte en tijd onder te dompelen die de materie van het kunstwerk overstijgt. Door deze ervaring nodigt kunst ons uit om onze perceptuele grenzen te vergroten, te verkennen en opnieuw te definiëren. ●

Piet van Bragt

Prachtige, inspirerende tuinen waarvan je kunt genieten

www.derkinderenhoveniers.nl

AANNEMERSBEDRIJF
VAN RIJSWIJK

Nieuwbouw | Verbouw | Renovatie | Onderhoud

vanrijswijk.nl

De sprekers

Sofie Wierda

Sofie Wierda is beeldend kunstenaar en filosoof. Na de afronding van haar studie Fine Art aan de kunstacademie te Zwolle, studeerde ze Wijsbegeerte in Utrecht. Tijdens haar master specialiseerde ze zich in kunstwaarneming, esthetica en het schrijven voor een groot

publiek. Ze werkt inmiddels ruim vier jaar als docent Filosofie aan de AKI (kunstacademie ArtEZ) te Enschede, waar thema's als perceptie, duiding en existentie centraal staan binnen haar curricula. Tijdens haar lezing zal ze dieper ingaan op kunstperceptie. Ze behandelt de verschillende cognitieve lagen die betrokken zijn bij het waarnemen van kunst; van het onderbewustzijn tot ons associatievermogen, om zo tot een meer volledige theorie van kunstappreciatie te komen.

Raymond van Ee

Raymond van Ee is hoogleraar perceptie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en onderzoekt hoe het verschijnsel licht van invloed is op gezondheid. Perceptie waarin de functie van licht niet te vermijden valt, geeft onverwachte mogelijkheden om het element kunst hierin te betrekken. Hij

gebruikt bijvoorbeeld illusoire beelden uit de kunst als een venster om hersenfuncties te begrijpen. Zijn fascinatie voor hersenprocessen en hoe men de wereld waarneemt kan een verrijkend effect hebben op onze waardering van beeldende kunst.

Henri van Nuenen

Henri van Nuenen is grafisch kunstenaar en maakt groot formaat digitale tekeningen, balpen- en stiftekeningen en moving pictures (animaties). De sterke rechtlijnigheid, de duidelijke lijnvoering, het krachtige en kunstmatige kleurgebruik en de gedetailleerde uitwerking zijn kenmerkend

voor zijn grafische tekenstijl. Henri van Nuenen presenteert ARTIFICIAL FLOWERS, een visuele vertelling. Hij zal op een boeiende en inzichtelijke manier vertellen over zijn eigen kijkwijze als beeldend kunstenaar naar de botanische wereld, die hij vanuit een ander, niet romantisch perspectief laat zien. De focus ligt volledig op de unieke en soms harde kenmerken van de planten. Hiermee nodigt hij ons uit om de natuur in al haar complexiteit en rauwheid te waarderen.

Huib de Ridder

Huib de Ridder is emeritus hoogleraar Informatie Ergonomie aan de Technische Universiteit Delft en was daarvoor werkzaam als waarnemingspsycholoog bij het Instituut voor Perceptie Onderzoek in Eindhoven. Informatie Ergonomie gaat over de vraag hoe mensen

informatie tot zich nemen en hierop beslissen en handelen. Een belangrijk uitgangspunt hierbij is het begrijpen van gedrag als een compromis tussen twee tegenstrijdige behoeften, namelijk controle houden en tegelijkertijd uitdagingen opzoeken. Voor de perceptie betekent dit een (pro-)actieve houding in ieders waarneming van de werkelijkheid. Kunstenaars zijn hier meesters in, maar onderschat het kijkend publiek ook niet.

DHVM verstaat de vastgoedkunst

De grootste onafhankelijke vastgoedbeheerder en trotse partner van de Vrienden Van Abbemuseum.

VASTGOED MANAGEMENT

Onafhankelijk de grootste
www.dhvm.eu

Groepstentoonstelling *Soils*

De menselijke relatie met onze bodem

De gronden vertellen onze verhalen. Op de gronden aarden we, vertrouwen we en bouwen we ons hele bestaan op. De tentoonstelling is verdeeld over tien zalen. We zoomen in op twee zalen: zaal 10 en zaal 5. De expositie nodigt ook uit om stil te staan bij de veranderende binding met de eigen geboortegrond.

Koe en Landschap van Wapke Feenstra (zaal 10)

Beeldend kunstenaar Wapke Feenstra (1959) maakt deel uit van het kunstenaarscollectief *Myvillages*. In het project *Koe en Landschap* werkt zij samen met verschillende generaties boeren om te ontdekken hoe de koe en het landschap zijn veranderd door de tijd heen. In zaal 10 vertellen vijf (melk)veehouders over hun hechte band met de grond waarop hun dieren grazen. Een van die vijf biologische boeren, Paul Schots van boerderij De Hofstad in Son en Breugel, is trots op zijn weilanden. Er bloeien maar liefst tachtig plantensoorten op de grond van de biologische boer. En daar komen weer insecten op af. De biodiversiteit is op deze manier volop aanwezig. Nooit eerder waren boeren zo goed zichtbaar in ons museum.

Een aantal van 'de Vrienden van het museum' heeft meegedaan aan dit project van Wapke Feenstra. Zij brachten een bezoek aan de Genneper Hoeve waar zij werden uitgenodigd om in de stal koeien te tekenen. Zo laat ze ons bewust contact maken met de omgeving en nemen we de tijd voor observatie en interactie.

Alle tekeningen die daar zijn ontstaan, worden nu getoond, en wel op een bijzondere manier. Ze zijn gedrukt op grote lakens die in de tentoonstellingsruimte hangen. Als wasgoed, heerlijk aan de lijn. Hoe Brabants willen we het hebben! We missen misschien alleen nog de geur van de mest. De verschillende tekeningen laten zien hoe 'de Vrienden' zijn betrokken bij dit project.

Zaaloverzicht expositie *Soils*
Zaal 10, *Koe en landschap*
van Wapke Feenstra
Foto Nelleke Slofstra

Zaaloverzicht expositie *Soils*
Zaal 5, opbouw van 'La palabra desde el territorio' van Suumil Móokt
Foto Nelleke Slofstra

Werk van Suumil Móokt en Rolando Vázquez (zaal 5)

Wat is er weggevaagd door de koloniale bezetting? De overheersers vernietigden bijna alle culturen in de gebieden die zij veroverden. In zaal 5 zie je hoe vergeten kennis en traditie wordt hernieuwd en weer tot leven gebracht. Je maakt hier kennis met de diepe betekenis van de traditionele Mayahuizen.

Typology of Erasure W1en / and B1, 2024
Foto Rolando Vázquez Melken

Sinanché (in de Yucatec Maya-taal: "schorpioenboom") is een gemeente in de Mexicaanse staat Yucatán. Traditioneel worden hier Mayahuizen gebouwd met hout van 13 verschillende lokale boomsoorten. In deze zaal hoor je hoe de bewoners leven en ook hoe belangrijk zij het vinden om in de huizen van hun voorouders te wonen.

"Mijn naam is Angélica Maldonado Celis. Ik heb het grootste gedeelte van m'n jeugd in een huis van stro gewoond. Het was gemaakt van grote stenen en aarde in plaats van cement, met kalk eromheen en een rieten dak. Door de orkaan en ouderdom is het ingestort. Later hebben ze een FONDEN-huis (Natural Disaster Fund) voor ons gebouwd. Daar woonden we, maar het was heel krap omdat we met vijf zussen plus mijn oma en ouders waren. Dus daar zaten we dan, maar we zaten heel dicht op elkaar omdat de (FONDEN-) huisjes te klein waren voor een grote familie, terwijl de kleine huisjes van stro perfect waren qua temperatuur, ze waren heel koel. Maar zo zijn we dus opgegroeid in het FONDEN-huis omdat het andere huis was gesneuveld door de orkaan.

"Ik zou tegen m'n huisje willen zeggen dat ik haar heel erg mis."

Na de verwoesting door de orkaan Isidore op 14 september 2002 gaf het nationale rampenfonds geen geld om de Mayahuizen te herstellen. Er was wel geld om ze te vervangen door deze betonnen bouwwerken die lijken op gevangencellen die we terugzien in dit werk van denker en kunstenaar Rolando Vázquez Melken. Het voelt als een soort aanklacht tegen het overheidsingrijpen dat tot ontheemding van het eigen bestaan leidt.

Angélica Concepción Maldonado Celis: "Ik zou tegen m'n huisje willen zeggen dat ik haar heel erg mis. Het was het mooiste aan mijn jeugd. Ik wou dat we haar op de een of andere manier hadden kunnen redden. Het was gemaakt van aarde. We hadden die aarde vast kunnen maken aan de stenen zodat er niks zou gebeuren als er weer een orkaan kwam, omdat de stenen dan vast zouden zitten. Het dak hadden we ook kunnen repareren, dat was wel op te lossen."

Peilhuisje aan de Vliet
Sluizen bij het Benedensas
Foto's Nelleke Slofstra

Mijn grond

De grond doorgrondt mijn hele leven
Zand en klei waaien door het verleden
Deze grond bewaar ik in mijn hart
Grond om in te graven
De grond van mijn verleden
Vertrouwd is het nu nog steeds
Wegen doorklieven nu mijn grond
Heen en weer gaan mijn gedachten
Bergen steen blijven achter van De Heen

Nelleke Slofstra (2024)

Mijn dorp: De Heen

Deze tentoonstelling brengt me terug bij mijn eigen dorp, gelegen in het uiterste van West-Brabant: De Heen, gemeente Steenberghe. De grond daar is zware klei. Als de boeren de grond omploegen, blijft het als een vaste massa liggen. Heel anders was mijn ervaring toen ik in mijn tuin in Eindhoven de grond ging bewerken. Dat was zandgrond, het glipte zo door mijn vingers.

Respect hebben voor de grond, en niet te vergeten voor het water, dat is er bij mij ingestampt. Als ik nu terug ben in mijn dorp, dan zie ik drooggelegd water. Er is een nieuw stuk vruchtbare grond bijgekomen. Waar ooit het water eb en vloed kende, is het nu stilstaand water geworden, soms bedekt met een groene laag.

Door deze en nog vele andere veranderingen is het dorp nu leeg. De twee smederijen zijn weg. De winkels hebben hetzelfde lot ondergaan. De school is gesloten en tot slot is ook de kerk geen kerk

meer. De haven van waaruit de schepen in de oogsttijd vol suikerbieten vertrokken naar de suikerfabriek in Dinteloord, is een jachthaven geworden. En achter het huis van mijn grootouders, is een camping gekomen.

De zomers vol met nog tot laat rijdende combines, de geur van uien die net geoogst zijn, en - in november - de vette wegen vol met kleigrond van de suikerbietenooft. Als ik aan mijn dorp denk, komt dat bij me binnen. Maar de grond is nog steeds mijn grond. In de zomer ruik ik nog steeds de uien.

Toch is er een groot verschil, zoals ik hierboven beschreef. Laten we ook onze welvaart even bespreken. Auto's hebben nu onze grond (nodig) om zich te verplaatsen. Zo is er twee kilometer ten oosten van mijn dorp een snelweg gekomen; de A4, de verbinding tussen Amsterdam en Antwerpen. Dit alles noemen we 'vooruitgang'.

Nelleke Slofstra

50 JAAR GASTVRIJ

Vijftig jaar van gastvrijheid en onvergetelijke momenten!
Een halve eeuw waarin Van der Valk Hotel Eindhoven warmte, comfort en onvergetelijke ervaringen heeft gecreëerd samen met onze gewaardeerde gasten.

"Vijftig jaar van toewijding aan gastvrijheid, tijdloze elegantie en onvergetelijke ervaringen hebben ons gebracht tot waar we nu staan."

Van der Valk Hotel Eindhoven blikt met trots terug op vijftig jaar gastvrijheid. Het jaar 2024 staat in het teken van feest, dat gevierd wordt met echte Valk klassiekers. Gewijd aan het vijftigjarige jubileum verrast Hotel Eindhoven haar gasten dit jaar met een blik terug in de tijd. Het jubileum is niet alleen een viering van het verleden, maar ook een belofte voor de toekomst.

Een blik terug in de tijd

Stap in de geschiedenis van Hotel Eindhoven met de exclusieve jubileum audiotour & podcasts. Een meeslepende reis door 50 jaar pure gastvrijheid en kijkje achter de schermen!

Feestelijk overnachten

Jubileum Arrangement- Genieten van een comfortabele overnachting, '50 jaar' 3-gangendiner en een fantastische Toekan welkomscocktail!

Een culinair verleden

Stap binnen in een wereld van ongeëvenaarde elegantie en culinaire verfijning met het klassieke diner-en brunchbuffet in Restaurant Het Buffet, waar verfijnde smaken van de afgelopen eeuw samenkomen. Geniet van oude bekende gerechten en sluit uiteraard af met de smaken van appelmoes en kers of kom genieten van het 50 jaar 3-gangen dinermenu in Brasserie Martinus. Oude klassieke gerechten van Hotel Eindhoven zijn terug van weggeweest!

Bekijk voor meer informatie op <https://www.hoteleindhoven.nl/50-jaar>

Onvergetelijk Van Abbe, 10 jaar een succesformule

In gesprek met Mariëtte Vorwerk

Zaaloverzicht
Dwarsverbanden

Links: Uitleg bij Zadkine
Rechts: Uitleg bij reconstructie
Toneelmaquette Mondriaan
Foto's Mariëtte Vorwerk

Dementie is wereldwijd een groeiend verschijnsel. Het is belangrijk om de kwaliteit van leven van mensen met dementie zoveel mogelijk te bevorderen door betekenisvolle activiteiten voor hen te ontwikkelen, waarin niet de ziekte, maar het hebben van plezier en het leggen van sociale contacten centraal staan.

Het Stedelijk Museum Amsterdam en het Van Abbemuseum proberen sinds 2013 een bijdrage hieraan te leveren en ontwikkelden voor deze doelgroep het Onvergetelijk-programma, bestaande uit interactieve rondleidingen, naar voorbeeld van het succesvolle Meet Me at MoMA van dit museum in New York. De belangstelling van andere musea voor het ontwikkelen van een eigen programma voor deze doelgroep bleek groot. In 2014 gingen het Stedelijk en het Van Abbe daarom van start met een driejarige begeleiding van tien andere Nederlandse musea bij het opzetten van een programma voor mensen met dementie en hun dierbaren. Het Onvergetelijk-programma is inmiddels in deze tien musea succesvol geïmplementeerd. Dit succes vormde aanleiding voor ons nieuwe redactielid en afgestudeerd cultuurwetenschapper Leny Voortman om in gesprek te gaan met coördinator Mariëtte Vorwerk.

Hoe ben jij bij Onvergetelijk Van Abbe betrokken geraakt en wat houdt jouw werk binnen 'Onvergetelijk' in?

'Vanaf 2016 bouwde ik mijn werk als facilitair manager in de ouderenzorg af en in die tijd hoorde ik, via een gastvrouw van het museum, van het bestaan van het Onvergetelijk Van Abbe-programma. Door het meedoen aan enkele rondleidingen zag ik dat er weinig deelnemers waren en vroeg of ik aandacht voor dit initiatief mocht vragen binnen mijn eigen netwerk, onder andere bij het Alzheimercafé en bij 'Dementie Vriendelijk' een gemeentelijk initiatief in Eindhoven om een 'vriendelijke stad voor ouderen met dementie' te realiseren. Al snel werd ik gevraagd om Onvergetelijk Van Abbe te gaan coördineren. Vanaf het begin maakte ik van elke bijeenkomst een verslag en stelde ik de roosters van gidsen en vrijwilligers op. In die

verslagen worden rondleider en vrijwilliger, bezoekers en begeleiders bij naam en toenaam genoemd. Bovendien worden het thema en de daarbij gekozen kunstobjecten vermeld om te voorkomen dat eenzelfde kunstwerk opnieuw bekeken wordt 'onder' een ander thema'.

Hoe vaak worden deze rondleidingen gegeven en hoe verloopt zo'n bezoek?

'Iedere 2e maandag van de maand, ook tijdens de zomermaanden, wordt Onvergetelijk Van Abbe aangeboden. Het maximaal aantal deelnemers, inclusief begeleiders, ligt rond de twaalf. De deelnemers worden ontvangen met koffie en koek in het leslokaal, dat gezellig is gemaakt met een kleedje en een bloemetje op de tafels. Iedere rondleiding kent een vooraf door de museumgids uitgekozen thema en bij de koffie wordt

dit al voorgelegd aan de deelnemers. Bij de rondleiding wordt nader ingegaan op de relatie tussen het gekozen thema en het schilderij of beeld. Met korte vragen als 'wat ziet u hier' of 'wat vindt u hiervan' prikkelt de gids de bezoekers tot reageren. Twee aansprekende thema's die onlangs aan de orde kwamen, waren 'zich thuis voelen' en 'verandering in de zin van kijken vanuit een ander perspectief', met een andere kunstervaring als gevolg. Bij eerstgenoemd thema reageerden veel bezoekers met opmerkingen van 'wat het voor hen betekent zich thuis te voelen'. Gids en vrijwilliger zongen die middag een lied over 'je al dan niet thuis voelen' en lieten een muziekfragment horen met de tekst 'Going Home'.

Tijdens Onvergetelijk staan het genieten van kunst en de persoonlijke beleving immers centraal. Bij het thema 'verandering' koos de rondleider het klimrek, onderdeel van de tentoonstelling A Lasting Truth is Change van conservator Yolande Zola Zoli van der Heide: één van de bezoekers durfde het aan op de onderste sport van het rek te gaan zitten om vanuit dát perspectief een kunstwerk anders te zien en daardoor anders te ervaren'.

Hoe overleefde Onvergetelijk Van Abbe de corona-periode?

'Aanvankelijk is er via telefoon en mails contact onderhouden met de vaste bezoekers en later zijn we via 'teams' rondleidingen gaan organiseren voor bezoekers van Stadsopvang Ons Thuis en gasten van Zorgvilla Valkenborgh (Heeze) en mensen thuis. In deze tijd waren er ook bijeenkomsten in het Stadswandelpark en in de voortuin van het Van Abbemuseum. Dat laatste was een feestje met koffie en thee te midden van bloemen en planten. De bezoekers mochten verschillende kruiden voelen, ruiken en bekijken en dat gaf veel gesprekstof. Als slot van deze middag las Jenneke Lambert, de initiatiefnemer van Onvergetelijk Van Abbe, het gedicht 'Geluk' voor. Heel toepasselijk, want het is iedere keer de bedoeling dat de bezoekers met een fijn gevoel naar huis gaan, een gevoel dat vaak nog langer doorwerkt, ook als er maar heel weinig of zelfs niets herinnerd wordt'.

Hebben jullie aandacht besteed aan het 10-jarig bestaan van Onvergetelijk Van Abbe?

'Jazeker! In 2023 is dit gevierd met drie jubileumbijeenkomsten waar een bewegingscoach, therapeutisch harpiste en het Van Abbe-koor aan meewerkten. En op 20 september, een dag vóór de Wereld Alzheimerdag, namen vertegenwoordigers van de twaalf Nederlandse musea die deze rondleidingen aanbieden, deel aan een slotsymposium. Andere genodigden waren de Stichting Dementievriendelijk en de TU/e, die een voordracht hielden. Ook enkele mensen met dementie waren uitgenodigd die naar verwachting zelf iets konden vertellen over hun ervaringen met de rondleidingen. Tot slot keek Jenneke Lambert, initiator van dit programma, terug op 10 jaar Onvergetelijk Van Abbe'.

Ter afsluiting van dit prettige gesprek koos Mariëtte ervoor op de foto te gaan, staand vóór White Man Got No Dreaming van Michael Rakowitz (2008). Waarom dit kunstwerk? Omdat het bij de deelnemers van Onvergetelijk vaak veel reacties oproept. ●

Leny Voortman

Corona
Foto Mariëtte Vorwerk

Unforgettable

Dementia is a growing phenomenon worldwide. Since 2013, the museum has had a special program Unforgettable Van Abbe with interactive tours and changing themes for people with dementia and their loved ones. During the tour, enjoying art and the personal experience are central. The program has proven to be a success.

Mariëtte Vorwerk voor
White Man Got No Dreaming van
Michael Rakowitz (2008)
Foto Leny Voortman

Zaaloverzicht expositie
A Lasting Truth is Change
(2022)
Foto Peter Cox

Zaaloverzicht
Eindhoven: a HipHop story
VR-bril
Foto Nick Bookelaar

Eindhoven: a HipHop story

Een museaal podium voor een subcultuur

In de jaren zeventig ontstaat binnen de Afro-Amerikaanse gemeenschap in New York een hiphopcultuur met als hoofdelement rapmuziek. De muzikanten vormen vaak een aanklacht tegen de samenleving of de eigen levenssituatie van de rapper. De muzikanten voeren die teksten uit in een mengeling van spraak en zang, van poëzie en proza, van vaste en losse tekstdelen, ritmisch, in hoog tempo en voorzien van een onderliggende beat. Hiphop maakt deel uit van een brede subcultuur met dans (breakdance), kunst (graffiti) en andere, vaak instrumentele muziek/dance-uitingen van dj's (diskjockeys). Hiphop is een manier van leven, voorziet in een collectieve identiteit. Al snel verspreidt deze cultuur zich over de wereld.

Begin jaren tachtig blijkt Eindhoven een ideale broedplaats voor de *do it yourself*-mentaliteit en het innovatieve karakter van de hiphopgemeenschap. Aanvankelijk hebben de activiteiten iets illegaals: het organiseren van feesten op verrassende plekken in de stad, ergens onder een viaduct of langs een kanaal, met muziek, goedkoop eten en drinken, en een pilletje of een jointje; net zolang tot de politie komt en er een einde aan maakt. Maar al gauw wordt het groter en officieel en vinden in het Beursgebouw in Eindhoven festivals met bekende internationale artiesten plaats. Zo gaat het ook met graffiti-kunst, eerst heimelijk en daarna op vaste plekken als de Berenkuil of zelfs recent in opdracht van de overheid (!) onder viaducten. Zo krijgt de afgelopen jaren de hiphopcultuur bij een groter publiek bekendheid. In het Van Abbemuseum is de hiphopscene nog ondervertegenwoordigd. Met de tentoonstelling *Eindhoven: a HipHop story* geeft het museum deze (straat)cultuur voor het eerst een groter podium en laat bezoekers ervaren hoe deze scene onderdeel wordt van het DNA van Eindhoven en haar zelfs internationaal op de kaart zet.

Vier gastcuratoren stellen deze tentoonstelling samen: Virgil 'Skychief' Dey (dj en breaker, onder andere bij wereldberoemde danscrew The Ruggeds), Stephan Cornelio Velema (breaker en filmmaker, van bijvoorbeeld documentaire *Straatsterren in Lichtstad*), Grndmrx CazOne (graffitiartiest, breaker en dj) en MC Melodee (rapper, entrepreneur en performer). Samen met lokale kunstenaars uit de hiphopscene verbeelden ze de Eindhovense hiphopcultuur. De tentoonstelling is als labyrint vormgegeven. Die opzet symboliseert de wereld van de subcultuur: er is niet één gebaand pad. Ze nodigt bezoekers uit actief mee te doen. Zo ervaar je pas echt wat hiphop met je kan doen. Waan je met *Audiopieces* in het hoofd van een rapper tijdens het bedenken van een song, stap via een VR-bril (*virtual reality*) een illegaal hiphopfeest binnen en dans met behulp van een innovatieve breakdance-installatie. ●

Jan Verheugt

Fleks
Graffiti, a fundamental part of HipHop
(2001-2024)
Foto Jan Verheugt

HipHop and Eindhoven

Since the birth of HipHop, the culture has had a place in Eindhoven, where an underground movement emerged in the early 1980s. With the exhibition *Eindhoven: a HipHop story*, the museum gives the street culture a bigger stage for the first time.

caspar de haan
onderhoud & renovatie

schilderkunst. sinds 1749

SCHÄFER
NOTARISSEN

Wij zijn er voor jou.

Gashouder 36E
5613 CR, Eindhoven

Park 34-36
5671 GA, Nuenen

Maak een afspraak via 040 - 2 660 660 | info@notarismnodig.nl | www.notarismnodig.nl

Marina Abramović

Belangrijkste grondlegger van de performancekunst

Marina Abramović
Foto: Stedelijk Museum Amsterdam

In de Vriendensalon van april gaf Erna Charbon een presentatie over Marina Abramović die momenteel volop in de belangstelling staat. Het Van Abbemuseum heeft ook filmmateriaal in zijn collectie. Op verzoek van de redactie bewerkte Erna Charbon haar lezing voor ons blad.

De jaren zestig waren een decennium van enorme sociale, politieke en culturele veranderingen. Deze turbulente periode beïnvloedde ook de kunstwereld, die een revolutie onderging met de opkomst van nieuwe kunststromingen en de afwijzing van traditionele kunstvormen. Een van deze nieuwe stromingen was de performancekunst. Marina Abramović, geboren in 1946 in Belgrado, Joegoslavië (nu Servië), drukte haar stempel op de hedendaagse kunstwereld als een baanbrekend performancekunstenaar. "Ik was 23 (.....) jong en boos. Performancekunst was nieuw terrein en het belang ervan onbegrepen. Het kostte me vijftig jaar om het mainstream te maken".

Discipline

Abramović's werk, dat zich over vijf decennia uitstrekt, verkent thema's van fysieke grenzen, geestelijk uithoudingsvermogen en de relatie tussen performer en publiek. Haar artistieke praktijk is diepgeworteld in haar persoonlijke en culturele achtergrond. Opgegroeiend in het naoorlogse Joegoslavië, ondervond ze de strenge discipline van haar ouders, die beide partizanen waren tijdens de Tweede Wereldoorlog. Deze opvoeding beïnvloedde haar begrip van fysieke en mentale discipline, een centraal thema in haar werk.

Grenzen verkennen

Marina begon haar kunstopleiding aan de Academie voor Schone Kunsten in Belgrado, waar ze aanvankelijk focuste op schilderen. Al snel raakte ze echter gedesillusioneerd door traditionele kunstvormen, omdat ze zich beperkt voelde door hun grenzen. Dit leidde haar naar de performancekunst, een medium dat haar in staat stelde haar lichaam als hulpmiddel te gebruiken en de grenzen van wat kunst kan zijn, te verleggen. Niet alleen de innerlijke grenzen van pijn en fysiek en psychologisch uithoudingsvermogen, maar ook de grenzen die worden opgelegd en in stand gehouden door een knellend systeem van sociale en culturele wetten en verbodsbepalingen.

Amsterdam

In de vroege jaren zeventig verhuisde Marina naar Amsterdam, waar ze haar carrière als performancekunstenaar verder ontwikkelde met werken als *Rhythm 10* (1973), waarin ze zichzelf herhaaldelijk verwondde met messen, en *Rhythm 0* (1974), waarin ze het publiek toestond om haar lichaam te manipuleren met verschillende objecten, waaronder een geladen pistool. In Amsterdam ontmoette ze in 1976 Ulay (Frank Uwe Laysiepen 1943-2020), een kunstenaar die het begrip gender- en lichaamstransformaties onderzocht. Het was het begin van een intense artistieke samenwerking die bijna 12 jaar zou duren, van 1976 tot 1988.

Gezamenlijke identiteit

Het concept was de versmelting van mannelijk en vrouwelijk; ze leefden en werkten in volledige eenheid. Het was alsof ze een drie-eenheid vormden: een vrouw en een man die samen iets creëerden dat ze "Dat Zelf" noemden (zouden we dat nu als queer kunnen betitelen?). Ze droegen dezelfde kleren en namen elkaars gewoontes over. Door het aannemen van deze gezamenlijke identiteit, veranderden ze de collectieve blik op traditioneel mannelijke en vrouwelijke principes.

Marina en Ulay maakten een aantal werken onder de titel *Relation Works*. Ze schreven het manifest *Art Vital*, dat de koers bepaalde voor hun artistieke praktijk. Om zich in voortdurende transitie te bevinden, woonden en werkten ze de volgende drie jaar in een busje, al reizend door Europa en voerden performances uit de *Relation Works*-serie op.

Gezamenlijk werk

Zoals *Talking about similarity* (1976): Met naald en draad naait Ulay zijn lippen aan elkaar. Eerst doorboort hij met moeite zijn onderlip, daarna zijn bovenlip en legt vervolgens twee knopen in de draad. Marina antwoordt als Ulay op vragen uit het publiek. Performance gaat over iemand genoeg vertrouwen om die persoon voor jou te laten spreken.

Breathing In/Breathing Out (1977): Negentien minuten lang zittend op hun knieën, hun monden op elkaar, elkaars lucht in- en uitademend, hun neusgaten dichtgestopt met sigarettenfilters. Na die negentien zuurstofloze minuten snakken ze letterlijk naar adem – en het benauwde publiek met hen. Deze performance gaat over wederzijdse afhankelijkheid en de kwetsbaarheid van het leven.

Imponderabilia (1977): Abramović en Ulay staan naakt in een smalle deuropening van een galerie, bezoekers moeten zich tussen hen doorwringen om binnen te komen. Deze performance dwingt het publiek na te denken over hun eigen comfort, grenzen van persoonlijke ruimte en de rol van toeschouwer.

Het werk *The Lovers* (1988) markeerde het einde van hun relatie. Abramović en Ulay liepen vanaf tegenovergestelde uiteinden van de Chinese Muur naar elkaar toe. Bij hun emotionele ontmoeting beëindigden ze symbolisch hun relatie en samenwerking.

Transitory Objects

Beïnvloed door haar reizen naar Australië, Tibet, India en China, richt Marina zich in haar latere solowerk meer op het verkennen van spiritualiteit, waarin het publiek actief onderdeel wordt van haar werk. Het nieuwe solowerk bestaat uit een reeks interactieve objecten of *Transitory Objects*, sculpturale objecten tegen de muur of op de vloer uitgevoerd in verschillende steensoorten en metalen, kristallen en hout. Ze doen ons denken aan het minimalisme van Carl Andre of Richard Serra, die in dezelfde periode vierhoekige platen van metaal en steen op de vloer of tegen de muur plaatsten. Het gaat Marina niet om de objecten zelf, maar om de innerlijke beleving die ze oproepen. Sommige objecten zijn er om de kijker leeg te maken, sommige juist om energie te geven.

Virtual Marina

Abramović is een mentor en inspiratiebron geweest voor veel kunstenaars. Ze heeft lesgegeven aan verschillende instellingen en richtte in 2012 het Marina Abramović Instituut (MAI) op, gewijd aan het behoud en de promotie van performancekunst. Het biedt ruimte aan kunstenaars om te experimenteren en de grenzen van hun vak te verleggen door middel van workshops, tentoonstellingen en residenties.

Haar nieuwste interesse is *virtual reality*, vertelt Abramović. "Ik maak een avatar, deze is ook bedoeld om in te zetten na mijn dood. Als Warrior Marina, Spiritual Marina en Bullshit Marina zijn begraven". Leve Virtual Marina!! ●

Erna Charbon

Erna Charbon werkte de afgelopen 20 jaar in het van Abbemuseum als museumdocent en geeft lezingen. Zie ook www.ernacharbon.nl

Imponderabilia (1977)
Marina Abramović en Ulay
Foto: Stedelijk Museum Amsterdam

Performer Abramović
Abramović's work, which spans five decades, explores themes such as physical boundaries. From 1976 to 1988 she collaborated artistically with then partner Ulay. A very interesting period. Her work currently consists of Transitory Objects, sculptural objects. And she is involved in virtual reality.

Niet om op te zitten (10)

Giulio Paolini, installatie *La caduta di Icaro* (1982)

Giulio Paolini
La caduta di Icaro (1982)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Als 20-jarige jongeman creëerde Paolini zijn *Disegno geometrico*, de leidraad voor zijn veelzijdige oeuvre bestaande uit schilderijen, sculpturen, installaties en grafiek. Ook in *La caduta di Icaro* herkennen we de rechthoekige geometrische vormen zowel in de schilderijen als in de sokkels. Paolini, geboren in 1940 in Genua, was al van jongs af aan geïnteresseerd in kunst, bezocht musea en galerieën en las kunsttijdschriften. Hij betoogt dat geen enkel kunstwerk dat hij ooit zou kunnen maken *Disegno geometrico* conceptueel zou overtreffen. Het is de bron van zijn artistieke visie.

Paolini's installatie gaat over kunst en traditie, en over de relatie tussen kunst en werkelijkheid. In dit opzicht sluit het aan bij het werk van andere Italiaanse kunstenaars die eind jaren zestig onder de naam 'arte povera' bekend worden.

La caduta di Icaro bestaat uit negen perspex sokkels die een antieke stoel dragen. Ze staan opgesteld in drie rijen van drie. Acht stoelen staan rechtop; één ligt er met de zitting naar beneden. Boven dit geheel hangen witte schilderijen met een nylondraad aan het plafond. Op de achterzijde van elk doek staat het symbool van een van de negen planeten uit ons zonnestelsel. De grootte en positie van ieder doek komt overeen met de plek die de desbetreffende planeet in het zonnestelsel inneemt, alleen het doek 'aarde' ligt op de grond. Daarop ligt de jas van een oud Italiaans rokkostuum. De overige delen van het kostuum hangen verspreid over de andere doeken.

De titel van dit werk verwijst naar het verhaal van de mythologische figuur Icarus. Met vleugels, gemaakt van veren en was, vliegt Icarus ondanks de waarschuwing van zijn vader niet te dicht bij de zon te vliegen. De was smelt, de veren laten los en Icarus stort in zee. Paolini geeft een vrije versie van dit verhaal: "De hoofdfiguur (Icarus), die in deze 'scena di conversazione' optreedt, valt bij zijn poging Venus aan te raken op het doek 'aarde' op de grond". In Paolini's versie veroorzaakt dus niet de zon maar Venus, de godin van de liefde, de val van Icarus. Paolini brengt Icarus niet als persoon in beeld. De vallende voorwerpen in combinatie met de titel vertellen het verhaal.

Paolini plaatst een bestaand verhaal en bestaande voorwerpen in een nieuw licht. Ordening en structuur zijn binnen deze installatie belangrijke elementen. Ze maken het werk overzichtelijk. Ze verklaren het echter niet.

Met *La caduta di Icaro* roept Paolini vragen op over onze kunst en cultuur. Verwijdert de kunst zich, net als Icarus, te ver van onze dagelijkse leefwereld? Is de kunstenaar die een hoger ideaal probeert te bereiken, gedoemd terug te vallen op aarde? ●

Els Grootemaat

Bron: *La caduta di Icaro* (vanabbemuseum.nl) Giulio Paolini *Disegno geometrico*, 1960 A critical reading by Fabio Belloni on Vimeo

www.pga.nl

PGA
TOTAALINRICHTERS
DESIGN & BUILD

Lucebert, de Lichtbrenger

Herinnering aan een bijzondere schilder-dichter

Lucebert in zijn atelier, 1953
Foto Internet

Het is bijna veertig jaar geleden, maar ik herinner het mij nog goed: de voordracht van de dichter Lucebert op Poetry International in 1985. We zaten in de vensterbank van de hal in de Doelen, mijn dochter en ik. De voordracht was zo hartverwarmend, dat de tranen over haar wangen liepen.

Lucebert trad op tot grote vreugde van de programmacommissie van Poetry International. Na zestien jaar wachten verscheen hij op het grote internationale festival in Rotterdam. De avond was voor velen een openbaring. De pers was vol lof over Lucebert, zijn optreden een verademing: 'Het is op papier nauwelijks weer te geven, maar hij fluisterde, zong en ratelde zijn poëzie af in een cadans en met een lyriek, zo authentiek dat je het gevoel kreeg dat het zo en niet anders behoort te klinken' (Rob Schouten). 'Een avond met poëzie als het leven zelf' (Frank van Dijk) en 'Waarom kwam Lucebert niet jaren eerder?'

Schilder-dichter Lucebert

Als jongen van vijftien of zestien jaar mat Lubertus Jacobus Swaanswijk (1924-1994) zich de naam aan waarmee hij aan het begin van de vijftiger jaren deel zou gaan uitmaken van zowel de literaire als de schilderende voorhoede: *Lucebert*. *Luce*=licht en *bert*=schittering.

Als dichter begon Lucebert in 1945 bekendheid te krijgen. Hij werd gezien als de voorman van de Beweging van Vijftigers, de experimentele dichtersgroep onder wie Gerrit Kouwenaar, Hans Andreas, Remco Campert, Jan Elburg, Simon Vinkenoog.

In 1954 kreeg Lucebert de Poëzieprijs van de stad Amsterdam. Hij besloot naar de prijsuitreiking te gaan, verkleed als Keizer der Vijftigers met hellebaardiers in vol ornaat. Aangekomen bij het Stedelijk Museum werd het gezelschap aan de deur echter geweigerd: ze hadden geen toegangskaarten. Na enige schermutseling stapten ze op onder politiebegeleiding. De gevestigde orde was geschokt.

Het Prinsenpaar

In de jaren 1960 tot 1963 ontvouwt zich een oeuvre dat bij wijze van spreken met een machtige sprong heeft geleid tot een of wellicht zelfs hét hoogtepunt van Luceberts schilderen. In deze serie bevindt zich ook het schilderij *Het Prinsenpaar* (1962) in 1963 aangekocht door het Van Abbemuseum. In de tentoonstelling *Dwarsverbanden* hangen Lucebert en Karel Appel broederlijk naast elkaar. Wie *De Veroordeelden* van Karel Appel waren, weten we, maar wie zijn *Het Prinsenpaar* van Lucebert?

Het schilderij is bontgekleurd, overheersend kobaltblauw met violette tonen tegen bleekgroene en bruine tussentinten, waar rood fluweel en gouden tressen doorheen schemeren. We zien twee figuren zoals kinderen ze tekenen, met alleen een kop, een vormloos lichaam en twee stokken van benen.

Tekenen en schilderen was voor Lucebert avontuurlijk reizen in een gebied waar alles kan en mag en de oceanen waar de zwaartekracht niet geldt en waar de Sahara en de oceanen in een notendop kunnen samenvallen. Hij liet de verf zelf spreken en schrijft het zo in het gedicht *Kleine vormleer*: 'Geef spieren aan rood en aan geel / ogen en oren aan blauw'. Als een ironische persiflage kwam op deze wijze *Het Prinsenpaar* tevoorschijn, een symbool van opgeblazen verwatenheid. Het effect is tegelijkertijd humoristisch en beangstigend. Deze twee speels geschilderde wezens hebben nog iets van dreigende fetisjen van primitieve oervolken.

De verdrijving uit het paradijs

De verdrijving uit het paradijs van de klassieke schoonheid is het onderwerp van de verklaring,

Lucebert
Het Prinsenpaar (1962)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

in 1988, waarin beeldend kunstenaar Lucebert aan het woord is. Hij vertelt hoe hij vroeger onder de indruk was van grote klassieke meesters zoals Michelangelo, totdat hij had ontdekt waarop al die fraaie hellenistische en renaissance kunst was uitgelopen: op de Duitse beeldhouwer Arno Breker, op de nazi-kunst en het al net zo verwerpelijke stalinistische 'realisme'. Dit is opmerkelijk omdat Lucebert zelf nooit gesproken heeft over de oorlogsjaren waarin hij zich vrijwillig gemeld had voor de *Arbeitseinsatz* (1943-1944) in Nazi Duitsland.

Bij zijn terugkeer in Nederland sluit hij zich na de oorlog aan bij de groep experimentele dichters en bij de Cobragroep, die zich enorm verzetten tegen de oude kunstvormen.

Zeer indrukwekkend is dan het eerste gedicht dat Lucebert publiceert: *Minnebrief aan onze gemartelde bruid Indonesia*, waarin hij in het twee pagina's lange gedicht zijn woede uit over de start van 'Operatie Kraai', de Nederlandse militaire agressie tegen Yogyakarta waarbij Soekarno en Hatta gevangen genomen werden.

Als de eerste oorlogsvrijwilligers, waaronder mijn vader, dit gelezen hadden, op tijd, hadden zij kunnen ontdekken hoe in dit gedicht de waarheid wordt verteld door Lucebert over de Politie-acties, dan was mijn vader misschien nooit vertrokken als soldaat naar Indonesië.

Klank en beeld

Als Willem Roggeman in een interview met Lucebert veronderstelt dat de klank een belangrijke rol speelt dan het beeld in zijn poëzie, wordt het door Lucebert ontkend. Door de dichtregels: 'mijn vogels laden hun snavels met gongslagen/en ik kan snaren en water temmen met ijs', waarbij Roggeman zich geen voorstelling kan maken, zegt Lucebert: 'Nou, onmiddellijk zie ik wel die toekan met hun enorme snavels op de gong slaan hoor...!', en over het water dat wordt getemd door ijs: 'Het water dat kabbelt en dan komt het ijs en die temt de golven'.

Die avond in 1985 in de Rotterdamse Doelen, waar de zaal in grote aandacht naar Luceberts gedichten luisterde, zag ik de visser van Ma Yuan en wist: zo klinkt de roeispaan op het water, zo klinkt stilte tussen de visser en de golven. De volgende morgen verscheen Lucebert op het Poetry-festival met een kaalgeschoren hoofd. Waarom? Wie is hij? Wie was hij? Wie was het Prinsenpaar? Misschien het carnavaleske leven zelf. ●

Hannie Groen

Visser van MaYuan *

onder wolken vogels varen
onder golven vliegen vissen
maar daartussen rust de visser

golven worden hoge wolken
wolken worden hoge golven
maar intussen rust de visser

Painter-poet Lucebert

As a poet, Lucebert began to gain fame in 1945. He was seen as the leader of the 'Movement of Vijftigers' (The Fifties), an experimental group of poets. As a painter he was influenced by the Cobra group. In the early 1960s he realized his most important works, including the painting *The Prince's Couple*.

**Visser van Ma Yuan*, gebaseerd op 13e-eeuwse schilderij van de Chinese schilder Ma Yuan.
Foto internet

Uit: Lucebert, *Afgrond van de luchtmens*, uitgeverij Stols (Den Haag 1953).

‘Wat je ziet, is wat je ziet’

In Memoriam Frank Stella

De Amerikaanse beeldhouwer, kunstschilder en graficus Frank Stella overleed dit voorjaar na een productief leven. Werkzaam met kwasten, gereedschappen en verfsoorten van een doorsnee huisschilder zette hij spraakmakend werk neer. Een terugblik op zijn arbeidzame leven volgt.

Studie en vorming

Frank Stella, geboren in 1936, studeert schilderen, geschiedenis en kunstgeschiedenis. Hij ontmoet de abstract expressionisten Franz Kline en Jackson Pollock en popart-kunstenaar Jasper Johns. New York wordt in 1958 Stella's vestigingsplaats. Daar treft hij in artistieke kringen colorfield painters, geometrische abstracte kunstenaars zoals Barnett Newman en Mark Rothko. Geometrische abstractie wil zeggen een expressieloze stijl als reactie op het spontane, emotionele abstract expressionisme van de jaren vijftig.

Tegen deze achtergrond zoekt Stella zijn eigen weg. Hij legt de basis voor het minimalisme met zijn black paintings, geometrische schilderijen met zwarte streepjes (1958-1960). In onze museumcollectie bevindt zich sinds 1966 het zwarte schilderij *Tuxedo Junction* (1960). We zien een symmetrisch patroon van zwarte banen geschilderd op een ongeprepareerd doek. Stella's ster rijst al vroeg. Dergelijke schilderijen hangen in 1959 in het prestigieuze MoMA in New York.

Stella vertegenwoordigt de Hard Edge schilderkunst, een minimal painting stijl. Hard Edge, harde kant, scherpe zijde, valt onder abstracte schilderkunst. Het accent ligt op de (wissel)werking van contrasterende kleuren. Stella verwerkt egale geometrische, of organische vormen en begrenst de kleurvlakken haarscherp. Het is een zoektocht naar eenvoud, exactheid, zuiverheid en objectiviteit; het kunstwerk verwijst alleen naar zichzelf. Het Van Abbemuseum bezit het kleurrijke schilderij *Effingham I* (1967, uit een serie van elf).

Van schilderij naar object

‘Wat je ziet, is wat je ziet’, deze gevleugelde uitspraak van Stella wordt de slogan van het minimalisme. Hij benadrukt zo de directheid van het werk. Een schilderij hoeft niet iets voor te stellen maar is zelf een ding, een object. Dat blijkt ook uit zijn L- of U-vormige schilderijen vanaf de jaren zestig. Kleuren worden feller en vormen wilder vanaf de jaren tachtig en negentig. Plat en ruimtelijk verweeft Stella optisch bijvoorbeeld met aluminium platen die haaks uit muren steken en met objecten die uit hun lijsten springen. Kortom: zijn kunst wordt ruimtelijker. Vrijstaande beelden zijn het vervolg; ze verrijzen op plekken wereldwijd. Sinds oktober 2021 staat in Harlingen *Broken Jug*, een stalen sculptuur van 14 meter hoog en 45 ton zwaar; het kunstwerk wordt verlicht op basis van het getij.

Stella ontwikkelt zich van minimalist tot maximalist. Zijn ster is nu gedoofd (‘stella’ is Italiaans voor ster) maar zijn werk is regelmatig in diverse musea te zien, ook bij ons. ●

Lisette Almering

In Memoriam Frank Stella

American artist Frank Stella died recently. He was the founder of minimalism with his black paintings. He represented Hard Edge painting, working with contrasting colours. His work evolved from minimalism to maximalism by means of his sculptures.

Frank Stella
Effingham I (1967)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

‘Zien is denken, denken is zien’

In Memoriam Richard Serra

Aan het leven van de Amerikaanse veelzijdig kunstenaar Richard Serra, vooral bekend van zijn monumentale sculpturen in cortenstaal, kwam eveneens een einde dit voorjaar. Ons museum heeft een bijzonder werk van hem in de collectie.

Studie en vorming

Richard Serra, geboren in 1938, werkt als student in de staalindustrie om daarmee zijn universitaire studies literatuur- en schilderkunst te betalen. Staal wordt bepalend voor zijn latere werk. In de jaren zestig vertoef hij in dezelfde kringen als Frank Stella. Samen reizen ze in 1964/1965 naar Parijs waar ze gefascineerd raken door het werk van beeldhouwer Constantin Brancusi. Serra's eerste solotentoonstelling, kunstwerken van fiberglas en rubber, vindt plaats in Rome (1966). Kort daarna vestigt hij zich in New York en ontmoet onder anderen Carl Andre en Sol Lewitt. Tussen 1968-1970 experimenteert Serra met film en video en raakt geïnspireerd door het Amerikaanse landschap, een vooruitwijzing naar zijn landschapskunst.

De ruimte transformeren

Schilderkunst treedt bij Serra vaker op de achtergrond; een grote meester zou hij daarin nooit worden, meent hij. Industriële, rauwe vormen, gesmolten lood en staal vormen nieuwe uitdagingen. Met zijn monumentale, cortenstalen sculpturen verandert hij voor bezoekers de ervaring van ruimte. Enorme bogen, spiralen en ellipsen waar je tussendoor kunt lopen, benadrukken onze nietigheid en vormen de ruimte om. Ze hebben de afmetingen van tempels of kathedraal.

Tentoonstellen?

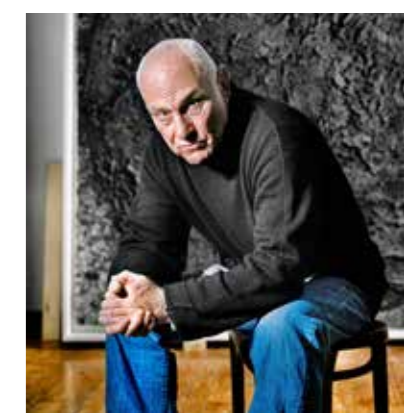
Dergelijk werk bezorgt museumrichters hoofdbreken. Hoe te vervoeren en te installeren? Grote kranen blijken nodig en geen schroeven of bouten want het kunstwerk staat op zichzelf. De stabiliteit van de bogen is met computerprogramma's berekend, platte objecten blijven staan omdat ze bijvoorbeeld 15 centimeter dik zijn. Ook cilinders en kubussen van massief gesmeed staal blijken onmiskenbaar stabiel zelfs opgestapeld. Voor ons museum ontwerpt hij de *T-Junction* (1988), een horizontale en een verticale smeedijzeren balk. De horizontale verbinding ligt los op de verticale. Vanwege het gewicht worden de museumvloeren extra verstevigd. Serra werkt vanuit een maquette; de zaalafmetingen bepalen de grootte van de balken. Volume, gewicht, massa en balans zijn essentieel. ‘Mijn werk verwijst naar beeldhouwkunst; het is niet functioneel en onbruikbaar’, een verwijzing naar minimal art.

In Museum Voorlinden, Guggenheim Bilbao, MoMA New York en op verschillende plekken in ons land is zijn monumentale werk continu te bewonderen. Serra laat een indrukwekkend en uniek spoor na. ●

Lisette Almering

In Memoriam Richard Serra

Richard Serra also died this spring. He became famous with his monumental cortenstaal sculptures. Intended to be a painter, his interest shifted to sculpture and land art. Henceforth we experience space otherwise.

Richard Serra
T-Junction (1988)
Collectie Van Abbemuseum
Foto Peter Cox

Interview met een vriend ...

Johan ter Haar

Johan was vrijwilliger bij ons museum en lid van de werkgroep Vriendensalons. Vijf jaar geleden verzette hij rigoureuus de bakens en opende hij met zijn vrouw Lisette galerie JoLi, gespecialiseerd in moderne hedendaagse kunst (schilderkunst, grafiek, beelden en glasobjecten). De grote galerie ligt op een prachtige plek met een fantastisch uitzicht over de kronkelende Grensmaas. Op de eerste van de twee jubileumtentoonstellingen was werk te zien van onder anderen Theo Kuijpers, Ingrid Simons en Reinoud van Vught. Een bezoek aan die expositie was een mooie gelegenheid voor een nadere kennismaking.

Waar komt jouw bezieling voor kunst vandaan?

'Ik zou het echt niet weten. Ik heb het niet van huis uit meegekregen. Die interesse was er eigenlijk altijd al.'

Wat bewoog je om een galerie te beginnen?

'Ik werkte in de ICT, maar liep al een tijd met de wens rond om een galerie te openen. In het verleden kocht ik ook al wel

eens kunst met de achterliggende gedachte om die ooit te verkopen. Na verloop van tijd werd die langgekoesterde wens alleen maar sterker. Twee jaar lang waren we op zoek naar een geschikte expositieruimte. Het viel niet mee om die te vinden. Mijn vrouw werkt in Maastricht en daarom wilden we ergens in een bepaalde straal rond die stad neerstrijken. Uiteindelijk vonden we deze fijne ruimte en verhuisden we van Eindhoven naar de gemeente Urmond.'

Deze galerie is echt jouw ding!

'Dat kun je wel stellen. Ik geniet ervan om me te verdiepen in kunst en contacten te onderhouden met meestal professionele en gerenommeerde kunstenaars. En ik vind het ook leuk om hier mensen, individueel of in groepen, rond te leiden en hen wat te vertellen over de getoonde kunstwerken. En als je dan iemand blij kunt maken met de aankoop van een kunstwerk en de kunstenaar met de verkoop dan is dat de kers op de taart!

Maar ik doe de galerie niet in mijn eentje. Lisette assisteert bij het inrichten van de exposities (als de kunstenaars dat aan ons overlaten), helpt bij de openingen en doet het grootste deel van de administratie.'

Hoe kom je kunstenaars op het spoor?

'Ik lees veel over kunst, kijk op internet, bezoek beurzen en exposities en ga naar eindemententoonstellingen van kunstacademies. Met een aantal professionele kunstenaars werk ik regelmatig. Hun kunst zie je dan ook vaker terug in onze exposities. Met anderen werk ik eenmalig. Tot nu toe exposeerden hier 60 verschillende kunstenaars tijdens 28 tentoonstellingen. Het gaat om zowel abstracte als figuratieve kunstwerken.'

Welke wens heb je voor de komende vijf jaar?

'Ik hoop dat er nog heel veel mensen de weg naar deze galerie weten te vinden en gewoon een kijkje komen nemen. Kunst hangt hier om gezien te worden.' ●

Jan Verheugt

Galerie JoLi, Holsberg 81A, Berg aan de Maas (Urmond).
Openingstijden tijdens de expositie: elke zaterdag en zondag van 13-17 uur. En op afspraak.

Johan bij Zonder titel (2024) van Reinoud van Vught (bekend van de Kunstmap)

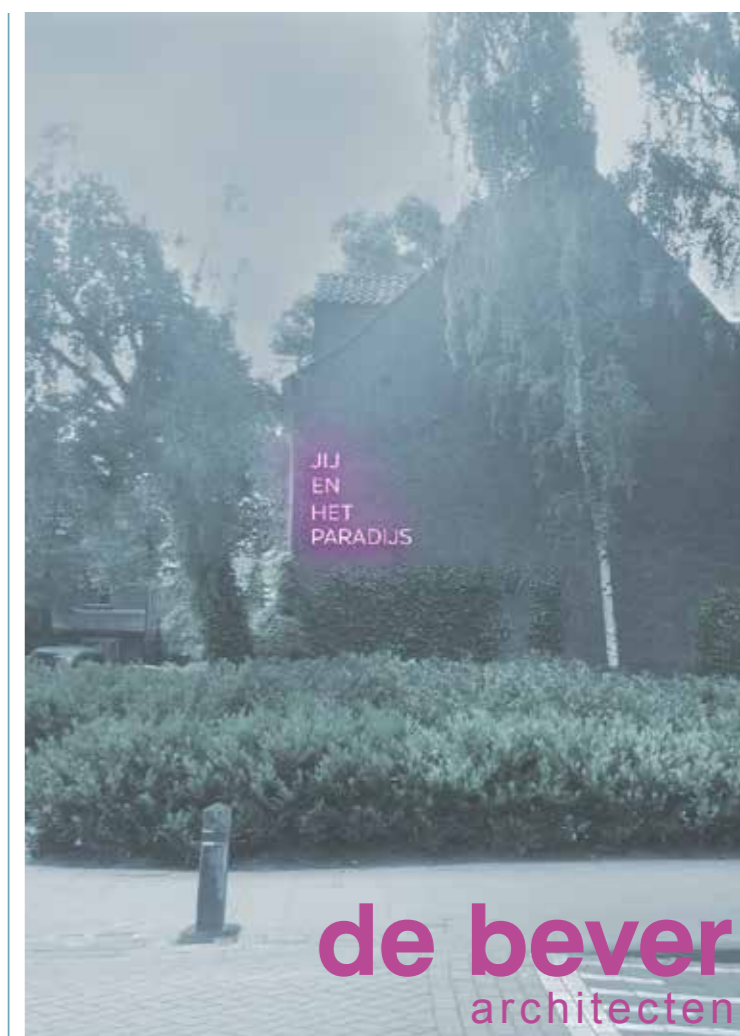
weebers vastgoed advocaten

Focus en Samenspel

Weebers Vastgoed Advocaten NV is een advocatenkantoor gespecialiseerd in bouw- en vastgoed vraagstukken. Wij zijn werkzaam voor het bedrijfsleven, gemeenten, woningcorporaties en (institutionele) beleggers en mogen gerenommeerde partijen in het vastgoed tot onze cliënteel rekenen. Op basis van onze brede kennis van de bouw- en vastgoedwereld adviseren en procederen wij voor onze cliënten. Een sterke combinatie! Onze kernwaarden zijn focus en samenspel met als doel het beste en meest duurzame resultaat te bereiken voor onze cliënten.

Gebiedsontwikkeling@vastgoed-advocaten.nl
040 21 20 400
www.vastgoed-advocaten.nl

Q BEDRIJFSLOCATIES

AANDACHT VOOR DESIGN EN PERSOONLIJKE TOUCH MET EEN FLINKE DOSIS PLEZIER!

Q is van mening dat een nieuwe locatie moet zitten als een maatpak. Niet te groot, zeker niet te klein, maar met ambitie. Geheel naar eigen wens en idee, passend bij uw corporate identity. Q adviseert met lef en denkt "out of the box". Q neemt verantwoordelijkheid, kijkt kritisch mee maar vooral anticiperend vooruit en dwingt zaken af. Als echte kenner van de regio hebben wij up-to-date expertise van de vraag en het aanbod van geschikte bedrijfslocaties in de regio Eindhoven. Q is hier thuis, geboren en getogen, ondernemers en beleggers weten ons keer op keer te vinden. Daarom hebben we op elke zoekvraag een antwoord, met plezier!

Korte lijnen, persoonlijke touch, positieve energie en altijd verrassend. Dat is Q!

KANTOORRUIMTEN

BEDRIJFSRUIMTEN

BELEGGINGEN

A. Stratumsedijk 17 - 5611 NA Eindhoven T. 040 - 212 22 12
E. info@q-bedrijfslocaties.nl W. www.q-bedrijfslocaties.nl

Kennismaking met Yda Sinaij

Publieksbemiddeling en educatie binnen het Van Abbemuseum

In september 2023 trad Yda Sinaij in dienst van het museum als Coördinator Publieksbemiddeling en Educatie. Leny Voortman interviewde Yda een half jaar na indiensttreding over haar nieuwe functie. Een intensief, interessant en prettig gesprek.

Yda Sinaij
Foto Niek Tijssen Klaseen

Waarom koos je voor het Van Abbemuseum?

'Voorheen werkte ik in De Pont in Tilburg waar ik verantwoordelijk was voor educatie en publieksbereik. Loes Janssen, artistiek leider bij Tilt Festival in Tilburg en voorheen werkzaam bij het Van Abbemuseum, attendeerde me op de vacature in Eindhoven. Omdat het Van Abbemuseum bekend staat om zijn experimentele karakter en geëngageerde programma op zowel artistiek als maatschappelijk vlak, was de komst naar dit 'actieve' museum een logische stap in mijn loopbaan. Ik wil me graag met alle collega's voor én met het publiek inzetten om het museum dicht bij 'alle mensen' te brengen. Een mooi voorbeeld daarvoor is de tentoonstelling *Dwarsverbinding: Patricia Kaersenhout* (begin 2023), waarin deze kunstenaar vijftien vrouwen - vrouwen, die zich binnen hun verschillende maatschappelijke situaties met kracht verzetten tegen onderdruk-

king en ongelijkheid - voor het voetlicht bracht rondom haar werk *Guess who's coming to dinner*. Door kennismaking met dit werk zag ik de andere wijze waarop het Van Abbe een tentoonstelling laat samensmelten met de bestaande collectie en met eerdere exposities in het museum.'

Wat houdt je werk precies in?

'Kort gezegd, het omvat de communicatie van alles wat binnen het museumgebouw gebeurt richting het publiek. Een kerntaak binnen mijn werk is publieksbemiddeling oftewel het toegankelijk maken van het Van Abbemuseum voor een zo breed mogelijk publiek. Denk bijvoorbeeld aan de bewegwijzering, zaalteksten, de Smartify-app, maar ook aan het aanbod van onderwijsprogramma's, de coördinatie van de museumgidsen, de automatisering van het reserveringssysteem. Daarnaast zijn er allerhande taken om, samen met de rest van het EMBF-team (Events, Marketing en communicatie, Bemiddeling en Fondswerving), ervoor te zorgen dat het publiek het museum leert kennen als een unieke en fijne plek om naar kunst te kijken, te ervaren en te beleven. Bij de voorbereidingen van een nieuwe tentoonstelling moet ik ervoor zorgen dat de boodschap van de getoonde kunst en die van de kunstenaar overkomt bij het publiek. Daarbij is het belangrijk steeds contact te houden met de curator, met name bij het ontwikkelen van bepaalde activiteiten rondom de tentoonstelling. Voor het museum is niet snel iets 'te gek', als er maar tijd, ruimte, menskracht en niet te vergeten geld voor beschikbaar is. Zoals de rondleidingen in het Turks, Mandarijn en Duits bij de tentoonstelling van Sung Hwan Kim waarbij taal een belangrijke rol speelde. Met dit aanbod speelt het museum in op het internationale, diverse karakter van de stad met inwoners, die vanuit alle windstreken en om verschillende redenen hier in Eindhoven neerstrijken.'

Kun je wat meer zeggen over de zaalteksten?

'Waar nodig zet ik zaalteksten van de curator om in 'inclusieve taal', een taal waarbij niemand zich buitengesloten hoeft te voelen. In een taal die eenvoudig mag zijn, maar die altijd de boodschap van de kunstenaar overeind moet houden!'

Hoe kijk je nu tegen het Van Abbemuseum aan?

'In het begin van ons gesprek noemde ik dit museum al een 'actief museum' is, maar daarnaast is het ook het meest 'experimentele museum' van Nederland. Het is daarin echt een voorloper! Bovendien is er de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het Van Abbe als gemeentemuseum. Het aanbieden van rondleidingen in die eerder genoemde talen is daar een goed voorbeeld van. Ik zie het als een taak van het museum om juist die mensen die wegblijven, te prikkelen om wél naar het Van Abbe te komen en zich open te stellen voor wat ze kunnen zien, horen, voelen en ruiken! Ook vind ik het een groot pluspunt dat het museum dicht bij de actualiteit staat, dat het plooibaar is om hierop te reageren. Is de tentoonstelling *Verborgene Verbanden* daar niet een goed voorbeeld van: contractarbeid op de tabaksplantages in voormalig Nederlands-Indië was een vorm van slavernij?! Deze tentoonstelling laat zien, dat het Van Abbe verantwoordelijkheid neemt en transparant is over de totstandkoming van de collectie en van het gebouw. Het museum-statement verwoordt dit als volgt: 'We zijn ons bewust van de vrijgevigheid van Henri van Abbe en erkennen tegelijkertijd dat dit mogelijk is gemaakt door het uitbuitende koloniale systeem'. *Verborgene Verbanden* is niet bedoeld als oordeel. Het gaat hier om bewustwording en om de systematische doorwerking van het verleden en de juiste stappen in de toekomst. Het is erg baanbrekend, dat een museum verantwoordelijkheid op zich durft te nemen. Het is na een jarenlang onderzoek door de betrokken curatoren, met behulp van het archief van de familie Van Abbe, tot stand gekomen. Daar moet je zorgvuldig mee omgaan en dat zie je volgens mij terug in de tentoonstelling. Nog een voorbeeld van het nemen van verantwoordelijkheid is het Solidariteitsevent voor Palestina op 30 en 31 maart. Ik vind het tof om te zien, dat een museum ruimte maakt voor actuele maatschappelijke vraagstukken. En zo is er straks ook de tentoonstelling *Soils*.' ●

Leny Voortman

Vrouwen sorteren tabaksbladeren te Tegal-sorondo (Semarang, Java) rond 1910
Fotograaf onbekend

Meeting a new employee

Yda Sinaij has been the new Public Mediation and Education Coordinator since September 2023. She chose this job because of the experimental nature of the museum and the committed program on both an artistic and social level. Yda's core task is to make the Van Abbemuseum accessible to the widest possible audience.

Kleintjes worden groot

**De Wert is er.
Ook als werkgever.**

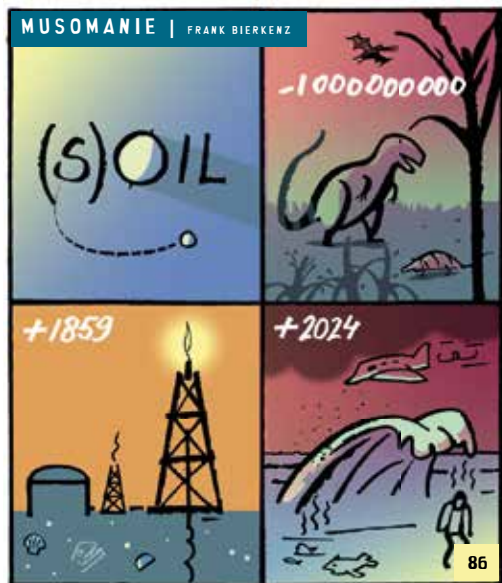
Wil jij een volgende stap maken in je carrière? Werken in een op talent ingerichte omgeving met persoonlijk contact en een informele werksfeer. Ben jij BOEI-end en herken jij jezelf in ons DNA: Betrouwbaar, Oplossingsgericht, Eigenzinnig en Initiatiefrijk.

Kom jij ons De Wert team versterken?

Lees meer over onze vacatures op onze website.

Meer info: www.dewert.nl

DE WERT
ACCOUNTANTS & BELASTINGADVISEURS

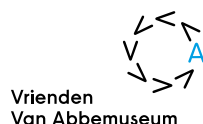

**Gooi dit blad niet weg. Het is met zorg gemaakt.
Geef het aan een ander. Aan een familielid,
een buur of een kennis. Iemand die het blad ook
wil ontvangen. En misschien vriend van onze
vereniging willen worden.
Of aan zo maar iemand met interesse in kunst.**

Kw arts

Colofon

KwArts is het kwartaalblad van de Vereniging Vrienden Van Abbemuseum.
Kwartaalblad, aflevering 108

Leden van bestuur

Stefan de Bever (voorzitter), Wildrik Burema (secretaris), Joost van Dijk (penningmeester) en Karin Overdijk

Redactie

Lisette Almering, Piet van Bragt, Hannie Groen, Els Grootemaat, Nelleke Slofstra, Leny Voortman en Jan Verheugt

Eindredactie

Hans van Doremalen en Jan Verheugt

Verder werkten mee:

Stefan de Bever, Erna Chabron en Frank Bierkenz

e-mail redactie

redactie@vriendenvanabbe.nl

Vormgeving en opmaak

Frank Bierkenz, www.frankbierkenz.nl

Fotografie

Nick Bookelaar, Peter Cox, Almichael Fraay, Nelleke Slofstra, Niek Tijssse Klasen, Jan Verheugt, Leny Voortman en Mariëtte Vorwerk

Bureau Vereniging VVA

Rita Bosch en Maartje Toet
Postbus 6188, 5600 AZ Eindhoven
tel. 040-2381032

e-mail: info@vriendenvanabbe.nl

Alle redactiebijdragen zijn na publicatie ook te lezen via de website van de vereniging: www.vriendenvanabbe.nl

Openingstijden bureau Vrienden

Maandag 9.30 - 15.00 uur (m.u.v. schoolvakanties). Overige dagen bereikbaar via voicemail of e-mail.

Instagram

vriendenvanabbemuseum

Blog

vriendenverenigingvanabbemuseum.
blogspot.com

Drukwerk

MULTI CLICK BV

De modernste en duurzaamste drukker van Nederland

Van Abbemuseum

Stratumsedijk 2, 5611 ND Eindhoven
Postbus 235, 5600 AE Eindhoven
tel. 040-2381000
www.vanabbemuseum.nl

E-mail

info@vanabbemuseum.nl

Openingstijden museum

Dinsdag t/m zondag 11.00 - 17.00 uur